

A smaragd sziget példája

Dublini benyomások

Évtizedekig alig hallottunk Írországról, akkor is csak leginkább az északír merényletek kapcsán. Sokszor a két ország, a független Ír Köztársaság és az Egyesült Királyság részét képező Észak-Írország dolgai össze is keveredtek az emberek tudatában. Aztán mostanában megszorodtak a híradások, egyre több a politikusok közötti cserelátogatás, s növekvő gyakorisággal hallhatjuk az Európai Unióhoz tervezett csatlakozásunk kapcsán úgy emlegetni, mint azt az országot, mely például szolgálhat hazánknak. Különösen abban a tekintetben, hogy a gazdasági felzárkózás mellett hogyan őrizheti meg egy kis nép a kultúráját, sőt csinálhat abból nagyszerű üzletet.

A fentiek fényében már eleve kíváncsisággal töltött el dublini utam előtt, hogy vajon az írek is ilyen sikertörténetként élték-e meg a csatlakozás óta eltelt időszakot. Persze a látogatónak óvatosnak kell lennie, hogy nehogy egy bő hét tapasztalata alapján messzemenő következtetéseket vonjon le, de ha az ember nem előzetes információk nélkül érkezik egy országba, a nyelvet is bírja, s a helyiekkel is van alkalma eszmecsere, akkor mégis csökkenthető a szerzett benyomások esetlegessége.

Angol szakos tanárként természetesen már régóta tudok az ír kultúra néhány kiemelkedő személyéről (elsősorban olyan dublini gyökerű írókról, költőkről, mint Swift, Wilde, Shaw, Yeats, Joyce, Beckett stb.), s mint zenerajongó elég jól ismerem az ír népzénet. Az ír építészet, a fontosabb régészeti lelőhelyek, a fantasztikusan zöld ír tájak sem voltak ismeretlenek előttem filmekből, könyvekből. Mégis, ahogy az utazásra készültem, egyre inkább elfogott az az érzés, hogy milyen keveset tudok – s talán általában a külföldiek milyen keveset tudhatnak – erről az országról, például Írországnak Európa történelmében, különösen az első évezred második felében betöltött szerepéről. Ezt, a nagyjából a középkor első felének megfelelő időszakot szokás sötét középkornak („Dark Ages”) nevezni, melyről viszonylag keveset tudunk, kevés emlék maradt fenn, állandó zűrzavar, a népvándorlások okozta nyugtalanság és pusztítás jellemezte. Mi magyarok egy eufémizmussal szeretjük európai történelmünk e szakaszát a „kalandozások” korának nevezni, de ezt a nyugat-európaiak nem kalandozásként élték meg, ahogy a vikingek vagy a szaracénok hadjáratait se.

Ebben az időszakban Írország volt azon kevés helyek egyike Európában, ahol a kereszténység folyamatosan fennmaradhatott, miután az V. században az írek nemzeti szentje, Szt. Patrik katolikus hitre térítette népét. A következő hatszáz évben az írek számos neves szerzetest küldtek Európa különböző tájaira, hogy a barbárok pusztításai után újra elhítsék a kereszténység magvait. Idővel aztán sok tekintetben pont ezek a barbár népek lettek a kereszténység, a keresztény egyház és állam legfőbb szószólói. Szt. István példájára szükségtelen itt utalni, de gondoljunk csak a viking-normanokra, akik Anglia 1066-os elfoglalása után felvirágoztatták az angol államot és egyházat, az angol művészeteket, melyből mára leginkább csak katedrálisépítészetük maradt fenn. De újabban már arról is hallhatunk, hogy a vikingek nem csak nyugaton, de keleten is, például az orosz államiság létrehozásában milyen elvülhetetlen érdemeket szereztek. És hát témánknál maradva, maga Dublin is viking alapítású.

A kelta eredetű írekre ugyanis korábban nem a városi jellegű települések, hanem a nemzetségi alapon szervezett megtelepedés, s az ezekhez kötődő kolostorközpontok voltak a jellemzőek, egészen a XII. századig. Ezekben az írországi vagy írek által alapított kolostorokban csodálatos festett kódexeket készítettek, s ezek közül a leghíresebbek (Kells, Lindisfarne, Durrow stb.) iniciáléi nem csak a múzeumokban tekinthetők meg, hanem a turisták részére készített emléktárgyakon, pólókon is láthatók. (Vajon mikor jut eszébe nálunk valakinek ugyanezt megtenni Mátyás király Corvináival?!)

A XII. századtól az egyházat római mintára szervezték át, de a XVI. század angliai reformációja hamarosan érezte hatását Írországra is, ahol az anglikán egyház ír megfelelője jutott hatalomra, szakítva Rómával, s bár a lakosság többsége megmaradt római katolikusnak, kolostoraikat elpusztították, templomaik közül csak az maradhatott meg, mely az új egyházhoz csatlakozott. 1690-ben aztán gyakorlatilag betiltották a római katolikus egyházat, s híveit az iskoláztatástól a kereskedelemig minden fontosabb tevékenységtől eltiltották. Ez a teljes vallási türelmetlenség száz évig tartott, s csak aztán kezdett oldódni, de mint a közelmúlt merényletei – a vallásilag jobban megosztott Észak-Írországra – mutatták, a mai napig nem szűnt meg teljesen.

Az ír nép története – eltekintve attól a viszonylag szabadabb periódustól, amikor a szigetet Nagy-Britanniával ellentétben a rómaiak nem foglalták el, s a vikingek sem szállták meg teljesen, – semmivel se vidámabb a magyarokénál. Az angol uralom szinte a teljes második évezredre rányomta bélyegét, mígnem maga az eredeti kelta nyelv, a gél (gael) is majdnem teljesen kihalt. (A XVI. században még ír nyelven beszélt a lakosság, a XIX. század közepére már csak egy negyede, 1911-re egy nyolcada.) Ma nagyon kevesen beszélnek már anyanyelvüként, bár az utóbbi időben erőfeszítéseket tesznek tanítására, s terjesztésére feliratokban, utcanevéken. Az autók rendszámabláin nem az szerepel, hogy Dublin, hanem az ír Baile Atha Cliath, s az utcatáblákon, a fontosabb intézmények feliratain általános a kétnyelvűség. Nem tudom, hogy a külföldiek a mássalhangzók torlódása miatt sokszor kiejthetetlennek tűnő kelta elnevezéseket az emberek mennyire használják a hétköznapi nyelvben, de attól tartok, hogy ezeknek a feliratoknak inkább szimbolikus jelentőségük van. De a nemzeti identitás megőrzésében mégis nagy szerepe van a nyelvnek, s Írországra talán még nagyobb a zenei anyanyelvnek.

Bár a magyarok azt mondják „nyelvében él a nemzet”, de a csehek már – tudtommal – azt vallják, hogy „zenéjében él a nemzet”. Szerintem mindkettő fontos, különösen egy olyan ország esetében, mint Írország, mely csaknem elvesztette anyanyelvét, de őrzi zenei anyanyelvét. S nem csak annak ősi formáit, hanem továbbfejlesztett, a ma megszokottabb hangzásvilágot közelítő változatait is. Nem véletlen, hogy a pop zene számos világnagysága is innen indult, mert a zene itt az emberek vérében van, ugyanakkor rendkívül nyitottak mind a zene, mind a tánc területén az új, külső hatásokra is. Nekünk, magyaroknak úgy tűnhet, hogy talán túlzottan is, mert mi kizárólag a falvak paraszti zenéjét tekintjük népzenei, s ha egy együttes valami újszerű hangzást vagy hangszerrel visz bele a népzenei produkciójába, már azonnal átsorolják a világzene kategóriájába.

Ma a különböző népzenei stílusok közül valószínűleg az ír a legnépszerűbb a világon. Ugyanakkor nem egyszerű meghatározni, hogy mi is számít ír népzenei, s nem csak mostanában. Hiszen ír népzenei lemezekon gyakran tűnnek fel olyan táncok, mint a keringő, a polka, a mazurka stb., amik nem nevezhetők ősi ír táncoknak a legnagyobb jóindulattal sem. (Ugyanakkor a *jig* és a *reel* a két legfontosabb tánc.) S a hangszeres területén is olyanokat találhatunk egyes zenekarokban, mint a buzuki, a mandolin stb., amik szintén nem ősi ír hangszeres, sokuk csak a hatvanas évek óta terjedt el az ír népzenei stílusok között. Ennek ellenére, szinte akármilyen összeállítású zenekart hall meg az ember, azonnal érzi, hogy ez ír zene. Aztán ízlése szerint választhat mindenki, hogy az ősi, autentikusabb fajtát, vagy a modernebb hangzású stílusokat hallgatja inkább. Legalábbis Írországra van választék. Mert úgy tűnik, hogy például nálunk – bár ír zene sok lemezboltban több van, mint magyar népzene (Amire egyébként nem lehetünk büszkéek!), – az autentikusabb ír népzene, s az arra építő legkiválóbb ír együttesek (Altan, Clannad stb.) hozzáférhetetlenek.

Talán még emlékszik a kedves olvasó, hogy a kilencvenes évek közepén az írek egymás után háromszor megnyerték az Eurovíziós dalfesztivált, s ezzel a dublini rendezés jogát is a következő évre. Mint házigazdák, a versenyprogram és az eredményhirdetés között műsort adtak. Az egyik ilyen alkalommal olyan fergeteges táncprodukcióval álltak elő, hogy azt

sajnáltam, hogy nem kezdtem azonnal rögzíteni. Ahogy dublini vendéglátóimtól hallottam, ezzel nem csak én voltam így, hanem az írek számára is a meglepetés erejével hatott a tánc. Mint most megtudtam, a produkció Michael Flatley ötlete volt, aki a hagyományos ír sztep táncot ötvözte spanyol elemekkel. (Az eredeti ír sztep táncnál csak a lábak mozognak, a karokat mereven a test mellé szorítják.) A pár perces előadás akkora siker volt, hogy egész sor nagyszabású show követte, melyből leghíresebb a Lord of the Dance, amit a magyar tévénezők is többször láthattak. Ez a táncszínházi show, mely nagyrészt ír népzenei elemekre lett koreografálva, s az első egy folyóparton álló színházban került előadásra, erről a helyről a Riverdance elnevezést kapta. Ez mostanra már olyan szuperprodukció, hogy négy állandó társulat járja vele a világot megújuló programokkal. Időközben kivált belőle Michael Flatley, aki saját társulatot alapított.

Az egész jelenség azért figyelemre méltó számunkra, mert azt mutatja, hogy ha van egy jó zenei és táncművelés alap, s akad egy tehetséges, újító szellemű egyéniség, s mindez megfelelő menedzselést kap, akkor abból nagy sikert (és üzletet) hozó produkció válhat. Ez nekünk, magyaroknak különösen azért érdekes, mert népzene és néptánc hagyományaink minden valószínűség szerint még az írekénél is gazdagabbak, de nem tudunk élni ezekkel a lehetőségekkel, s ahelyett, hogy valamilyen hasonló táncszínházat hoznánk létre a fővárosban, még meglevő, nemzetközi hírű együtteseink léte is folytonos veszélyben van. (Ahogy arról Novák Ferenc, a magyarországi táncmozgalom egyik elindítója panaszkodott nemrég a televízióban a Honvéd Művészegyüttes megszüntetéséről szóló hírek kapcsán.)

Dublin városa maga érdekes kettős benyomást tesz a látogatóra. Egyrészt építészetén látszik, hogy Európa legszélén, angol elnyomás alatt, nem nagyon keletkeztek építészettörténeti jelentőségű látnivalók. Két gótikus katedrálisát leszámítva, nem igazán vannak olyan műemlékek, amelyek építészeti szempontból nemzetközi mércével mérve kiemelkedőek lennének, sőt, mondhatni, a legfőbb utakat, a folyópartot is meglehetősen jellegtelen épületek szegélyezik. Mikor a Liffey folyó partján fényképezőgéppel érdekes építészeti témák után kutattam, hát bizony nem nagyon találtam. S hasonlóképpen, a város fő sétáló utcáinak számító O'Connell vagy Grafton utcákon se. Mégis, valahogy olyan emberléptékűek az épületek (sehol egy modern toronyház a belvárosban) és valami olyan melegséget, vidámságot sugárzó atmoszféra uralja az utcákat, hogy nem meglepő, hogy már márciusban turisták hada árasztja el a várost, akik elsősorban angolok, de mindenféle egyéb nemzetiség is megtalálható köztük. Az angolok egy része Dublin számukra viszonylagos olcsósága miatt jön. A többieket viszont bizonyára nem ez vonzza. Akkor hát mi?

Valószínűleg pont az ír kultúra, s az ügyesen arra épített szórakozási lehetőségek. Gondolok itt egyrészt a múzeumokra és színházakra, másrészt a könnyebb, de mégis színvonalas szórakozást nyújtó lehetőségekre, mint például az ír kocsmákra, azaz *pub*okra, melyek a magyar szó negatív konnotációjával ellentétben a kulturált szórakozás helyszínei. Természetesen ott is fogy a sör, különösen a híres, ír barna guinness, de ennek alkoholfoka lényegesen alacsonyabb a nálunk szokásosnál, s egy-két pohár elfogyasztása még semmilyen negatív következménnyel nem jár. De az emberek nem is azzal a céllal mennek a *pub*ba, hogy berúgjanak, hanem, hogy beszélgessenek és jó zenét hallgassanak.

Számos *pub* rendszeresen fogad együtteseket, vagy legalább helyet ad az ún. „session” rendezvényeknek. Egy ilyet magam is megnéztem. A lényege az, hogy néhány muzsikuskor kezd játszani, egy tapasztaltabb közülük irányítja a dalok folyamát. Közben újabb zenészek érkeznek, csatlakoznak a már muzsikálókhoz, mások egy idő után távoznak, az irányítást is átveheti menetközben egy másik muzsikuskor. Időnként leállnak a hangszeres zenével és valaki elénekel egy szép népdalt. Az egész rendkívül spontán, előre csak annyit lehet tudni, hogy „session” lesz, de hogy ki fog játszani és mit, azt nem. Kicsit misztikusnak tűnik nekem az egész, mert az a fajta ír népzene, amit játszanak, meglehetősen improvizatívnak tűnik, mégis úgy csatlakoznak be az újonnan érkezettek, mintha közismert, könnyen megjegyezhető

dalokat játszanának. Lehet, hogy nekik valóban azok is, csak a külföldinek van ilyen érzése. És nem csak nekem! Több hallgatói csoportnak lejátszottam egy most megjelent nagyszerű videót, melyet az ország négy évtizede vezető együttese, a „The Chieftains” készített, s amelybe ilyen „session” látható többek között, s a hallgatók közül többen ugyanezt a kérdést tették fel. Ez a videó egyébként számunkra nagyon ismerős témát feszeget. Már a címe is („Water from the Well” – „Víz a forrásból”) a bartóki „csak tiszta forrásból” gondolatot juttatja eszünkbe. Az együttes bemutatja azokat a helyeket, ahonnan pályájuk elindult, beszélnek zenei indíttatásukról. Kiderül, hogy az az igény, ami nálunk a hetvenes évek kezdetén, a táncházmozgalom beindulásakor elemi erővel feltört, nevezetesen, hogy a rohamosan eltűnő népi kultúrát valahogy át kellene menteni, úgy, hogy az a ma emberének is megfelelő szórakozási formát kínáljon, Írorszában már a hatvanas években felmerült. Ekkor alakultak olyan együttesek, melyek különböző zenei stílusokat képviselve, – egyesek a hagyományokhoz jobban ragaszkodva, mások inkább csak annak elemeiből építkezve, új, külső hatásoknak jobban engedve, – de valamennyien ír nemzeti gyökerekből kiindulva kezdték terjeszteni az ír népzene nemcsak otthon, hanem külföldön is. Ők persze kicsit könnyebb helyzetben voltak, mint mi vagyunk, hiszen a kelta nyelvű dalok mellett elsősorban angolul énekeltek, és ezt a zenét nem csak Írorszában, hanem a szomszéd Egyesült Királyságban is játszotta sok ott letelepedett ír. S ne feledkezzünk meg arról sem, hogy az Egyesült Államokban is mintegy negyvenmillió ír él! Így tehát már eleve egy nagy piac kínálkozott számukra. Az elmúlt évtizedek viszont azt bizonyítják, hogy az ír zene népszerűsége nem állt meg az írek által lakott régiók határánál.

De ugyanezt hallhatjuk attól a néhány neves magyar népzeneésztől is, akiknek sikerült már betörniük a külföldi pódiumokra, hogy a nyelv végül is nem akadály. Sebestyén Mártát, s a Muzsikást Ázsiában éppúgy ünneplik, mint nyugaton, pedig magyarul énekelnek. S az ír népzene esetében is mindegy, hogy gél vagy angol nyelven adják elő számaikat. Az emberek többségét nem a dalok szövege érdekli.

Azt, hogy az ír zene terjesztésére mindent megtesznek, mint már a fentiekben említettem, nálunk is érzékelhetjük, de ott különösen. Óriási a választék népzeneből, s minden lemezboltban külön részleget szentelnek neki. Míg nálunk még mindig sok boltban összekeverve található a lakodalmas zene, a cigányzene, a magyar nóta, s a magyar népzene, s ezek együtt is elenyésznek a nyugati lemezek mellett, addig ott csak ír népzeneből is fantasztikus a kínálat, s ha valaki előzetes ismeretek nélkül érkezik, nem tudom, hogyan válasz!

S a külföldiek részére rendezett műsorokban sem angol zenével szórakoztatják a vendégeket. (Pedig nekik ez könnyen menne, hiszen többségüknek angol az anyanyelve!) Egy nagy nemzetközi konferenciára érkeztem Dublinba, melyen a világ minden sarkából kb. 1300 angoltanár vett részt, de a gálaesten ír népzene és néptánc volt a program, s a résztvevők is ír táncokat tanulhattak. A programfüzetből kiderült, hogy a szervezők természetesnek vették, hogy az előadások befejezése után Dublin kiskocsmáiba akarunk menni ír zenét hallgatni. Egyik este például a Nemzeti Galériában rendezett fogadást részünkre a jubileumát ünneplő Cambridge University Press, de buszt csak az odautazásra biztosítottak, mert utána a résztvevők „nyilván a környékbeli *pub*okba akarnak menni.” Vajon hány magyarországi nemzetközi konferencián feltételezik a szervezők automatikusan, hogy a külföldi vendégek magyar népzene akarnak hallgatni, s vajon tudnák-e egyáltalán, hogy hova kell irányítani őket?

S végül arról, hogyan érez egy átlagos ír az európai uniós csatlakozással kapcsolatban. Akikkel én beszéltem, azok megerősítették azt, amit ír politikusoktól hallhattunk mostanában. Ott is voltak félelmek, de most úgy érzik, hogy összességében nyertek. Igaz, hogy bizonyos gazdasági területek elsorvadtak, de helyüket újak vették át, s összességében nőtt a foglalkoztatottság. Írország abban is hasonlít Magyarországra, hogy nyersanyagokban nem

bővelkedik. Éppen ezért van nagy jelentősége a szellemi exportnak. Állítólag világelsők a számítógépes szoftverek exportjában. Ismerve a magyarság oktatási és kutatási hagyományait, ez nekünk is egyik kitörési pontunk lehet. S hasonlóan az írekhez, a turizmus fejlesztése, s kulturális termékek (lemezek, videók, könyvek stb.) és produkciók jobb menedzselése szintén fontos szerepet játszhatnak mind a nemzetgazdaság jövedelmeinek növelésében, mind kulturális értékeink terjesztésében.

Írország tehát valóban példaértékűnek tűnik számomra abból a szempontból, hogy hogyan őrizheti meg egy kis ország nemzeti kultúráját egy nagy integrációs folyamatban, sőt terjesztheti azt olyan eredményesen, hogy az egyesülésből nem hátránya, hanem előnye származik. Ehhez persze az kell, hogy egy nép ismerje és szeresse saját kultúráját, s ezáltal megfelelő önbizalommal vágjon neki az integrálódási folyamatnak.

Abkarovits Endre